

Michał Hyra

Uniwersytet Opolski, Poland
E-mail: hyrus@o2.pl

Próby transformacji saudyjskiej gospodarki. Analiza programów gospodarczych Królestwa Arabii Saudyjskiej / *Attempts to transform the Saudi economy. Analysis of the economic programs of the Kingdom of Saudi Arabia*

Abstract

Saudi Arabia's economy is based on oil over the decades. The sudden drop in prices meant that Riyadh had to implement a program of economic transformation. Aim of the article is to outline economic programs implemented in the Kingdom with the Saudi Vision 2030. It is a program of economic transformation of the kingdom. The text also raises the issues of the historical development programs that were implemented in the Saudi's kingdom.

Key words: Saudi Arabia, Riyadh, Vision 2030.

WPROWADZENIE

Królestwo Arabii Saudyjskiej założył Abd al-Aziz ibn Abd ar-Rahman ibn Fajsal Al Su'ud zwany jako Ibn Saud. W 1902 roku zdobył Rijad dzięki czemu stał się emirem. W kolejnych latach prowadził podbijał kolejne ziemie, które weszły w skład przyszłego królestwa. Ibn Saud podporządkował sobie al-Hasę, Nadżd i al-Hidżaz. Po zdobyciu al-Hidżazu na przełomie 1925 i 1926 roku został ogłoszony „Królem Hidżazu, Sułtanem Nadżd i Terytoriów Zależnych”, co ważne, jego władza została uznana przez społeczność międzynarodową. Ostatnim terytorium, podbitym przez Ibn Sauda był Asir. Ostatecznie, w 1932 roku jego władza rozpościerała się nad terenami leżącymi pomiędzy Morzem Czerwonym a Zatoką Perską. Ogłoszenie niepodległości Królestwa Arabii Saudyjskiej miało miejsce 23 września 1932 r.¹

1 J. Zdanowski, *Arabia Saudyjska*, Warszawa 2004, s. 86-126.

W pierwszych latach istnienia nowego państwa, głównym celem władz był zintegrowanie wszystkich terenów, z których złożone było królestwo. Władca musiał zbudować system administracji, a także znaleźć trwałe źródła dochodu do budżetu państwa. Tę ostatnią kwestię potęgował fakt, że trwający wówczas kryzys finansowy przyczynił się do spadku liczby pielgrzymów odwiedzających Mekkę oraz Medynę. Było to o tyle dotkliwe, że głównym źródłem dochodów państwa były podatki płacone przez pątników. Zmusiło to Ibn Sauda do poszukiwania innych dochodów. Władca wykorzystał fakt, że zachodnie firmy rozpoczęły poszukiwania ropy naftowej na Bliskim Wschodzie i za pieniądze udzielał im koncesji na prowadzenie badań. Firmy były zainteresowane poszukiwaniem ropy na terenie królestwa, mimo, że pierwsze próby nie przyniosły efektów. W 1922 roku Ibn Saud wydał pozwolenie na prowadzenie badań na jego terytorium brytyjskiej spółce Eastern and General Syndicate Limited, za coroczną opłatę w wysokości 2 tys. funtów. Pierwsza koncesja wygasła w 1928 roku i nie została odnowiona. Chcąc lepiej zarządzać sprawami naftowymi Ibn Saud utworzył w 1932 roku ministerstwo gospodarki. Zbiegło się z odkryciem dużych złóż ropy w pobliskim Bahrajnie. W tym samym roku amerykańska spółka SOCAL (Standard Oil of California) przystąpiła do rozmów z saudyjskimi władzami w sprawie koncesji na poszukiwanie ropy. Oferta, którą przedstawiła amerykańska firma, okazała się znacznie lepsza niż propozycje spółek brytyjskich. Dokumenty w sprawie koncesji na poszukiwanie ropy zostało podpisane 29 maja 1933 r. Zgodnie z porozumieniem SOCAL otrzymał prawo do poszukiwania ropy naftowej na powierzchni blisko 400 tys. mil kwadratowych na okres 60 lat. W zamian Arabia Saudyjska otrzymała kredyt w wysokości 50 tys. funtów. Dodatkowo, Amerykanie mieli wpłacać do budżetu 5 tys. funtów rocznie od momentu odkrycia złóż oraz 4 szylingi za każdą wydobytą tonę surowca. Ponadto SOCAL zobowiązał się budowy rafinerii w Arabii Saudyjskiej oraz do przekazywania Rijadowi 200 tys. galonów benzyny i 100 tys. galonów nafty rocznie. Już cztery miesiące po rozpoczęciu poszukiwań SOCAL natrafił na potencjalnie roponośne tereny².

Z końcem 1933 roku SOCAL utworzył w Arabii Saudyjskiej filię. CASOC (California-Arabian Standard Oil Company) uruchomiło swoją placówkę w az-Zahranie na wschodzie królestwa³. Kolejny etap poszukiwania roponośnych złóż rozpoczął się w 1935 roku, kiedy CASOC przystąpił do wykonywania odwiertów. Prowadzone prace przyniosły efekt, 16 marca 1938 r. z odwiertu nr 7 w pobliżu ad-Damamu natrafiono na ropę naftową. Tylko w ciągu pierwszego dnia wydobyto ponad dwa tysiące baryłek surowca. Eksport ropy z Arabii Saudyjskiej został zapoczątkowany 1 maja 1939 r.

Odkrycie złóż ropy naftowej na terenie królestwa znacząco zmieniło sytuację młodego państwa, które wcześniej musiało się utrzymywać z podatków nakładanych na koczowników oraz pielgrzymów, czego nie można uznać za stabilne źródło dochodów. Brak stałych wpływów do budżetu sprawiał, że budowa stabilnego państwa była bardzo utrudniona. Odkrycie bogatych złóż ropy dało władcy Arabii Saudyjskiej szansę na zmianę sytuacji. Jednak rozwój królestwa został zastopowa-

2 J. Zdanowski, *Arabia...*, op. cit., s. 130-136.

3 M. Klare, *Blood and Oil*, New York 2004, s. 31.

ny przez wybuch II wojny światowej, który zaowocował kolejnym kryzysem finansowym w królestwie. W czasie wojny, firmy, które wydobywały ropę na Bliskim Wschodzie wstrzymały czasowo eksploatację złóż. Wydobywanie zostało wznowione dopiero po zakończeniu konfliktu. Przełożyło się to na liczne problemy związane m. in. z brakiem dostępności do wody pitnej w wielu regionach. Jednak już od 1948 roku rząd rozpoczął znacznie inwestycje w infrastrukturę. Rocznie, na projekty rozwojowe przeznaczano ok. 6 mln dolarów⁴.

W kolejnych latach kontynuowano rozwój infrastruktury w królestwie. Dzięki dochodom z ropy naftowej władze mogły modernizować państwo. W 1970 roku został ogłoszony plan pięcioletni, który zakładał przede wszystkim poprawę efektywności zarządzania, rozwój sektora naftowego, tworzenie stacji odsalania wody morskiej, budowę systemu nawadniania pól uprawnych, oraz poprawę systemu opieki zdrowotnej i rozwój edukacji. Równoległe własne inwestycje prowadziła prywatna spółka naftowa ARAMCO, budująca porty, osiedla, biura oraz szpitale, niezbędne do rozwoju firmy. Spółka również budowała szkoły, jak również finansowała młodym Saudyjczykom stypendia na renomowanych zachodnich uczelniach⁵. Widząc jakie dochody przynosi eksploatacja ropy naftowej, rząd saudyjski postanowił przejąć ARAMCO. Rozmowy w tej sprawie zaczęły się w 1972 roku. Porozumienie zakładało stopniowe skupowanie udziałów w spółce. Ostatecznie w 1980 roku Arabia Saudyjska stała się jedynym właścicielem giganta, i uzyskała pełną kontrolę nad własnymi złożami ropy naftowej⁶.

Samodzielne dysponowanie ropą naftową pozwoliło Arabii Saudyjskiej na rozwój. Państwo inwestowało spore kwoty w infrastrukturę i edukację. Wysokie ceny ropy na światowych rynkach sprawiały, że budżet królestwa był niemalże nieograniczony. Dzięki temu Arabia Saudyjska stała się jednym z najszybciej rozwijających się państw na świecie. Warty odnotowania jest fakt, że królestwo - jako jedyne arabskie państwo - należy do G20. Wyniki ekonomiczne z ostatnich kilku lat są nacechowane stabilnym wzrostem (w roku 2011 wzrost PKB wyniósł 8,6%, w 2012 5,1%, a w 2013 3,6%). Główną gałęzią saudyjskiej gospodarki jest wydobywanie oraz przetwórstwo ropy naftowej. Stanowi to ok. 45% całkowitego PKB, a także generuje ok. 90% wszystkich dochodów z eksportu⁷.

Posiadanie surowców naturalnych to wielkie dobrodziejstwo, ale też ryzyko, szczególnie jeśli gospodarka jest od nich uzależniona, tak jak ma to miejsce w Arabii Saudyjskiej. Władze w Rijadzie zdawały sobie z tego sprawę i dostrzegały potrzebę dywersyfikacji źródeł dochodów budżetowych. W ostatnich latach tempo wzrostu w sektorze poza-naftowym oceniane było na 8,6 %, a przyrost sektora prywatnego - na 5,4%. Rijad wykorzystywał wysokie dochody z eksportu ropy do dywersyfikacji gospodarki królestwa. Rząd rozbudowywał przemysł petrochemiczny, jak również górnictwo bogactw mineralnych. Warto odnotować, że Arabia Saudyjska nie posiada jedynie ropy naftowej, ale też rudy żelaza, złota, miedzi, boksytów

4 J. Zdanowski, *Arabia...*, op. cit., s. 135-136.

5 K. Czajkowska, A. Diawol-Sitko, *Systemy polityczne wybranych państw Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2012, s. 238.

6 J. Zdanowski, *Arabia...*, op. cit., s. 267-268.

7 B. Szajkowski, s. *Nowe...*, op. cit., s. 154.

oraz fosfatów. Królestwo tworzyło również nowe gałęzie gospodarki, wśród nich do najważniejszych są technologie komputerowe i IT, biotechnologia i logistyka transportowa⁸.

Już od lat 70. XX w. saudyjskie władze inwestują w rozwój sektora prywatnego. W królestwie funkcjonują wyspecjalizowane instytucje kredytowe, które projekty inwestycyjne w rolnictwie, przemyśle i budownictwie. W 1974 roku powołano do życia SIDF – Saudyjski Fundusz Rozwoju Przemysłu, który jest pierwszą tego typu agencją rządową w królestwie. Został założony w celu zapewnienia tanich i łatwych do uzyskania kredytów, dzięki którym lokalne firmy zyskały środki na inwestycje. Kredyty udzielane przez SIDF są głównie wykorzystywane do współfinansowania budowy nowych fabryk. Inwestor może otrzymać do 50% ich wartości. Fundusz przyczynił się do stworzenia nowych fabryk i rozbudowy już istniejących. Kolejną rządową agencją jest Fundusz Rozwoju Budownictwa, pomagający od 1974 roku w finansowaniu budowy obiektów mieszkalnych i komercyjnych. Cechą tego funduszu jest program nieoprocentowanych pożyczek z długim terminem spłaty wynoszącym do 25 lat. Innym ważnym instrumentem kredytowym jest uruchomiony w 1971 roku Fundusz Inwestycji Publicznych oferujący kredyty na potrzeby publicznych i częściowo publicznych korporacji. Od 1973 roku działa Saudyjski Bank Kredytowy. Jego celem było zapewnienie łatwego dostępu do kredytów osobom prywatnym. Tanie i niskoprocentowane kredyty, nie są jedyną zachętą do inwestowania w sektorze prywatnym. Saudyjski rząd ma także szereg innych rozwiązań. W 1992 roku obniżono opłaty dla pracodawców, dzięki temu koszty dla firm prywatnych zmalały, co z kolei przełożyło się na spadek cen ich produktów, dzięki czemu stały się bardziej konkurencyjne w stosunku do towarów pochodzących z importu. Wzmocnieniu sektora prywatnego miało także służyć umożliwienie dostępu do systemu informacji rządowej, za jego sprawą producenci zyskali możliwość lepszego poznania rynku. Prócz wymienionych instrumentów, które mają ułatwić prowadzenie własnego biznesu, w królestwie intensywnie działają liczne agencje rządowe takie jak np. Saudyjska Agencja Inwestycji (SAGIA). SAGIA oferuje inwestorom bezpłatne konsultacje i wsparcie. Co ważne agencje publikują listy dziedzin gospodarczych, na które istnieje duże zapotrzebowanie w Arabii Saudyjskiej. Agencja posiada swoje centra obsługi w Rijadzie, w Dżuddzie i ad-Dammanie. Inną formą wsparcia dla lokalnych firm jest to, że przetargi rządowe są przeprowadzane w sposób preferencyjny dla lokalnych przedsiębiorców i produktów. Rząd zdecydował też że firmy saudyjskie będą całkowicie zwolnione z płacenia cel w imporcie urządzeń i materiałów wykorzystywanych w procesie produkcji. Chcąc ułatwić napływ kapitału zagranicznego i nowych technologii, które przyczynią się do rozwoju sektora prywatnego saudyjski, w królestwie funkcjonują specjalne ułatwienia dla firm zagranicznych. Głównym celem rządu jest zachęcanie obcego kapitału do tworzenia wspólnych przedsięwzięć z firmami saudyjskimi⁹.

8 *Informacja gospodarcza o Arabii Saudyjskiej*, http://www.rijad.msz.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/arabia_saudyjska_2/informacja_gospodarcza_o_arabii_saudyjskiej/, data odczytu 10.08.2017.

9 *Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców – Arabia Saudyjska*, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/106/5391.pdf>, s. 8-9, data odczytu 10.08.2017.

W XXI w. władze królewskie zdecydowały o budowie tzw. miast ekonomicznych. W planach saudyjskiego rządu była budowa czterech takich miast. Miałyby stać się światowymi centrami handlu oraz technologii. Arabia Saudyjska oczekiwała także, że budowa miast ekonomicznych zdynamizuje to rozwój poszczególnych regionów królestwa. Miasta ekonomiczne powstają w Rabigh, Jazan, Medynie oraz Hail. Największe z nich King Abdullah Economic City powstaje w Rabigh. Według pierwotnych założeń miasto miało być gotowe w 2020 roku. Docelowo pracę znalazłoby tam ok. miliona osób. Koszt budowy szacowany jest na ok. 27 mld. dolarów. Równie kosztowna będzie budowa miasta Ekonomicznego w Jazan, które ma stać się centrum przemysłu ciężkiego w królestwie. Powstanie tam pół miliona miejsc pracy. Prince Abdul Aziz Bin Mousaed Economic City w Hail ze względu na swoje położenie w centralnej części państwa ma być centrum logistycznym łączącym Morze Czerwone z Zatoką Perską. Jego budowa pochłonie ok. 8 mld. dolarów, docelowo ma tam powstać 80 tys. miejsc pracy. Najmniejszym będzie The Knowledge Economic City w Medynie, w którym pracę znajdzie ok. 20 tys. osób, koszt budowy miasta szacuje się na ok. 7 mld. dolarów. Co istotne plany zakładają finansowanie budowy w ramach partnerstwa publiczno–prywatnego. Miasta Ekonomiczne miały zapewnić miejsca pracy zwłaszcza dla młodzieży w grupie wiekowej 20-30 lat, stanowiącej obecnie ponad 30% społeczeństwa. Stopa bezrobocia tej grupy wynosi ok. 20%, co niesie za sobą implikacje nie tylko gospodarcze, lecz i społeczno-polityczne, które mogą zagrozić reżimowi Saudów¹⁰. Warto odnotować, że budowa miast nie przebiega tak sprawnie, jak tego oczekiwano i terminy ich zakończenia są stale przesuwane.

Arabia Saudyjska od dawna przeznaczala spore kwoty na edukację. Kiedy w królestwie odkryto złoża ropy naftowej, to rząd przeznaczał duże fundusze na edukację. Część z pieniędzy była przeznaczana na finansowanie stypendiów dla studentów na zachodnich uczelniach, głównie w Stanach Zjednoczonych. Jednak władze królestwa tworzą też nowe uczelnie techniczne, które mają wykształcić przyszłych inżynierów¹¹.

Problemem dla rządu jest wysoki poziom zatrudnienia pracowników z obcych państw, dotyczy to szczególnie sektora prywatnego. Wynika to z faktu, że płace w tym sektorze są znacznie niższe niż w sferze publicznej, gdzie zatrudniona jest większość obywateli królestwa. Chcąc temu zaradzić państwo sukcesywnie realizuje program „saudyzacji” gospodarki. Jego celem jest zasępienie zagranicznych pracowników rodzimymi. Firmy, które spełniają warunki limitów zatrudnienia Saudyjczyków są traktowane preferencyjnie¹². Szczególny nacisk na tę kwestię przykładął dziesiąty z kolei Plan Pięcioletni, który miał być zrealizowany w latach 2015 – 2019. W założeniach, plan miał wspierać prywatne podmioty tworzące miejsca pracy dla obywateli Arabii Saudyjskiej, a także działających w innych sektorach niż naftowy. Dodatkowo, plan zakłada ulgi, dla firm, mających zatrud-

10 N. Kominos, *The age of intelligent Cities*, New York 2015, s. 125-133.

11 A. Bakalarz, *Próby reform politycznych w Arabii Saudyjskiej a opozycja ze strony islamistów*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 3, s. 28

12 Ibidem.

niać Saudyjczyków w miejsce zagranicznych pracowników. W kolejnej pięcioletce saudyjski rząd chciał przyciągnąć do kraju zagranicznych inwestorów¹³.

ZAŁOŻENIA WIZJI 2030

Realizację piątego z kolei planu pięcioletniego zakłóciły zawirowania na rynku naftowym, które spowodowały drastyczny spadek cen surowca. Mimo tego, że Królestwo Arabii Saudyjskiej dysponuje znacznymi rezerwami finansowymi ulokowanymi w zagranicznej walucie oraz złocie (na koniec 2015 roku było 660 mld dol., co plasuje królestwo na trzecim miejscu na świecie po Chinach i Japonii)¹⁴ istniały realne obawy, że państwo zbankrutuje w szybkim czasie. Bankructwo, w tym przypadku nie oznaczało, że państwo nie będzie w stanie spłacać swoich zobowiązań wobec zagranicznych podmiotów. Główny problem polega na tym, że większość Saudyjczyków jest niejako utrzymywana przez państwo. Problemy w wypłacaniu pensji i wzrost cen związany z zaprzestaniem dotowania podstawowych produktów, wywołałyby spore problemy wewnętrzne, które mogłyby skutkować obaleniem monarchii. Niezbędne okazało się wdrożenie instrumentów, mających zdzywersyfikować saudyjską gospodarkę.

Ówczesny saudyjski minister obrony narodowej i druga osoba w kolejce do tronu książę Mohammed bin Salman przygotował program Wizja 2030, który został zaprezentowany w kwietniu 2016 roku. Celem programu jest uniezależnienie Arabii Saudyjskiej od eksportu ropy naftowej. Dodatkowo władze oczekują, że wdrożenie Wizji 2030 uczyni z królestwa 15 gospodarkę świata do końca 2030 roku, charakteryzującej się nowoczesnością, wysoko wykwalifikowaną kadrą i dobrym zarządzaniem¹⁵.

Jednym z elementów Wizji 2030 będzie wykorzystanie potencjału miast ekonomicznych. Autorzy planu zwracają uwagę, że w ostatnich latach ich potencjał nie został w pełni wykorzystany. Co więcej, prace przy budowie części z nich zostały wstrzymane, a inne borykały się z problemem rentowności. Rząd chce w pierwszej kolejności, wspólnie z naftową spółką ARAMCO, zrestrukturyzować miasto ekonomiczne w Jazan¹⁶.

Ważnym krokiem w celu poprawy saudyjskiej gospodarki była decyzja o zlikwidowaniu subsydiowania wody pitnej, paliw, jedzenia i energii elektrycznej. Zgodnie z nowymi regulacjami na dopłaty będą mogli liczyć jedynie najbiedniejsi mieszkańcy królestwa dotąd dopłaty przysługiwały wszystkim, łącznie z członkami rodziny królewskiej¹⁷. Istotnym elementem mającym pomóc w realizacji celów rządowego programu, jest rozwój saudyjskiego przemysłu zbrojeniowego. Obecnie

13 *Objectives Of The Tenth Development Plan (2015-2019)*, <https://ims.undg.org/download-File/03a165922738bcde2cadd76b65b3adf666a1a75ff8855d077539fd1fa73e7280>, data odczytu: 12.08.2017.

14 *Reserves Of Foreign Exchange And Gold*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2188rank.html?countryname=Saudi%20Arabia&countrycode=sa®ionCode=mde&rank=4#sa>, data odczytu: 12.08.2017.

15 I. Diwan, *Ambitny plan Arabii Saudyjskiej*, <http://opinie.wp.pl/ishac-diwan-ambitny-plan-arabii-saudyjskiej-6016712498074753a>, data odczytu: 13.08.2017.

16 *Vision 2030*, <http://vision2030.gov.sa/download/file/fid/417>, s. 50, data odczytu: 17.08.2017.

17 *Ibidem*, s. 29.

królestwo wydaje na zakup uzbrojenia ok. 56 mld. dol. rocznie, co plasuje Arabię Saudyjską na trzecim miejscu na świecie. Większość broni jest kupowana w Stanach Zjednoczonych, Francji i w Wielkiej Brytanii. Docelowo, zgodnie z założeniami władz do 2030 roku połowa zamówień z sektora obronnego ma być produkowana w królestwie¹⁸.

Ważnym elementem Wizji 2030 są również inwestycje w odnawialne źródła energii. Królestwo z racji swojego położenia geograficznego, może wytwarzać energię ze słońca bądź wiatru. W dokumencie wskazano, że celem Arabii Saudyjskiej jest roczna produkcja energii ze źródeł odnawialnych na poziomie 9,5 GW¹⁹.

Pieniądze na implementację programu mają pochodzić ze sprzedaży pakietu 5% akcji państwowego koncernu ARAMCO. Rząd oszacował wartość firmy na 1-1,5 bln. dol. Władze saudyjskie liczą, że częściowa prywatyzacja naftowej spółki przyniesie ok. 100 mld. dol. Aby cały proces został sprawnie przeprowadzony, rząd królestwa zatrudnił największe banki na świecie, które mają nadzorować całą transakcję²⁰.

Niewątpliwie najważniejszym wyzwaniem, dla władz królestwa będzie uregulowanie rynku pracy. Bez tego powodzenie transformacji gospodarczej królestwa nie powiedzie się. Głównym problemem Arabii Saudyjskiej jest fakt, że zaledwie 41% ludności w wieku produkcyjnym ma zatrudnienie, dla porównania średnia dla państw OECD jest znacznie wyższa i wynosi 60%. Co istotne, większość Saudyjczyków jest zatrudniona w administracji publicznej. Warty odnotowania jest również fakt, że Saudyjczycy cechują się niską wydajnością pracy. W sektorze prywatnym, z kolei zatrudniona jest głównie ludność napływowa. Stanowią oni 83% zatrudnionych w prywatnych firmach. Dysproporcja wynika głównie z poziomu zarobków. Saudyjczyk zatrudniony w sektorze publicznym zarabia dwu, a nawet czterokrotnie więcej niż osoby pracujące w prywatnych przedsiębiorstwach²¹.

WNIOSKI

Arabia Saudyjska z racji posiadanych zasobów naturalnych, jest bogatym i szybko rozwijającym się państwem. Rijad przez lata uzależnił się od wydobywania i sprzedaży węglowodorów zapominając o rozwijaniu innych sektorów gospodarki. Dzięki ropie naftowej Arabia Saudyjska rozwinęła znacznie ochronę socjalną swoich obywateli. Saudyjczycy otrzymywali od państwa subsydia na wodę, paliwo, energię elektryczną, a nawet na jedzenie. Królestwo wydaje również duże pieniądze na zbrojenia. Obecnie wydatki sięgają 56 mld. dol. rocznie, co plasuje je na trzecim miejscu na świecie pod tym względem.

Problemy rozpoczęły się niespodziewanie. Ceny surowca na światowych rynkach zaczęły dramatycznie spadać, a wraz z nimi dochody do budżetu. Mimo posiadanych rezerw w złocie i obcych walutach, królestwu groziło bankructwo, co nio-

18 Ibidem, s. 7.

19 Ibidem, s. 49.

20 T. Stasiuk, *HSBC doradzi przy rekordowej prywatyzacji Aramco*, <https://www.pb.pl/hsbc-doradzi-przy-rekordowej-prywatyzacji-aramco-860013>, data odczytu: 19.08.2017.

21 I. Diwan, *Ambitny...*, op. cit.

słoby za sobą trudne do przewidzenia perturbacje dla światowej gospodarki. Saudyjski książę Mohammed opracował plan transformacji gospodarki, która dzięki jego implementacji ma się stać nowoczesną. Rijad ograniczył państwowe subsydia, która mają trafiać jedynie do osób potrzebujących. Zmiany mają zajść również w sektorze militarnym. Królestwo będące największym importerem uzbrojenia na świecie chce zacząć samo produkować na potrzeby armii, tak, aby połowa uzbrojenia była produkcji saudyjskiej.

Powodzenie transformacji zależy w znacznej mierze od rynku pracy. Duża część społeczeństwa w wieku produkcyjnym nie pracuje. W sektorze prywatnym, w zdecydowanej większości, są obecnie zatrudnieni pracownicy z biednych państw azjatyckich, którzy zarabiają znacznie mniej niż obywatele królestwa pracujący w aparacie państwowym. Jeśli Rijad nie ureguluje tej kwestii ciężko będzie mówić o pełnym sukcesie Wizji 2030.

BIBLIOGRAFIA

1. Szajkowski B., *Nowe rozmiary konfliktu sunnicko-szyickiego*, „Przegląd religioznawczy” 2011, nr 4 (242).
2. *Reserves Of Foreign Exchange And Gold*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2188rank.html?countryname=Saudi%20Arabia&countrycode=sa®ionCode=mde&rank=4#sa>.
3. Czajkowska K., Diawol-Sitko A., *Systemy polityczne wybranych państw Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2012.
4. *Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców – Arabia Saudyjska*, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/106/5391.pdf>.
5. Zdanowski J., *Arabia Saudyjska*, Warszawa 2004.
6. *Informacja gospodarcza o Arabii Saudyjskiej*, http://www.rijad.msz.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/arabia_saudyjska_2/informacja_gospodarcza_o_arabii_saudyjskiej/.
7. Klare M., *Blood and Oil*, New York 2004.
8. Stasiuk T., *HSBC doradzi przy rekordowej prywatyzacji Aramco*, <https://www.pb.pl/hsbc-doradzi-przy-rekordowej-prywatyzacji-aramco-860013>.
9. Diwan I., *Ambitny plan Arabii Saudyjskiej*, <http://opinie.wp.pl/ishac-diwan-ambitny-plan-arabii-saudyjskiej-6016712498074753a>.
10. Kominos N., *The age of intelligent Cities*, New York 2015.
11. *Objectives Of The Tenth Development Plan (2015-2019)*, <https://ims.undg.org/downloadFile/03a165922738bcde2cadd76b65b3adf666a1a75f-f8855d077539fd1fa73e7280>.
12. Bakalarz A., *Próby reform politycznych w Arabii Saudyjskiej a opozycja ze strony islamistów*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 3.
13. *Vision 2030*, <http://vision2030.gov.sa/download/file/fid/417>.